

مراحل ارتباط و دوستی‌های کودکان

بررسی ویژگی‌های سنین مختلف در دوست‌یابی

مژگان گودرزی
آموزگار دبستان، شهر اهواز

اشاره

ارتباط با همسالان به‌طور روزافزون در دوره کودکی افزایش چشمگیری می‌یابد و موجب اثرگذاری اساسی بر کیفیت رشد شخصیت و رشد اجتماعی آنان می‌شود. در این مقاله با نگاهی به دوستی‌های فردی، شیوه شکل‌گیری و آثار و سودمندی‌های این نوع ارتباط کودکان را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مفهوم دوستی

توانایی درک افکار و اندیشه‌ها، انتظارات، احساسات، و نیت و مقاصد دیگران در شناخت آنچه دوستی را معنا می‌کند، نقش دارد. کودکانی که قادرند امور مختلف را از چشم‌انداز و افق دید فرد دیگر، بنگرند، مسلماً به نحو بهتری قادر به تقویت روابط صمیمی و نزدیک و محکم با دیگران می‌باشند.

رابرت سلیمان در سال ۱۹۸۱، مسئله دوستی‌های کودکان سنین ۱۲-۷ سال را مورد مطالعه قرار داده است. کار او بسیار شبیه مطالعات کهلیبرگ در رشد اخلاقی است؛ به این صورت که داستان‌هایی را که روابط دوستانه و موضوع «دوستی» را شامل می‌شوند برای کودکان بیان می‌کند و سپس به‌منظور ارزیابی میزان درک آن‌ها از افسراد دیگر، خودآگاهی و توانایی ابراز خود، و نیز درک شخصیت آن‌ها و عقاید آن‌ها درباره مفهوم دوستی سؤال‌هایی از آن‌ها می‌کند و سپس به تحلیل پاسخ‌های

کودکان می‌پردازد. مثال زیر از جمله داستان‌های سلمان است.

کاوه و داریوش از پنج سالگی با هم دوست بوده‌اند. پسر دیگری به نام اکبر به تازگی به همسایگی آن‌ها نقل مکان کرده است ولی داریوش او را دوست ندارد؛ چون فکر می‌کند او از خودراضی و افاده‌ای است. حالا اکبر کاوه را برای بازی و رفتن به خرید دعوت کرده است. مشکل کاوه این است که به داریوش قول داده است در همان روز با او به بازی در بیرون خانه بپردازد. حالا فکر می‌کنید کاوه چه خواهد کرد؟

این نوع از داستان‌ها سؤال‌هایی دربارهٔ ماهیت دوستی‌ها، دوستان قدیم در مقابل دوستان جدید و میزان وفاداری و اعتماد به آن‌ها پدید می‌آورد و به نوعی چالش‌های جدیدی در زمینه نوع دوستی‌های کودکان و معنا و مفهوم ارتباط با دیگران و همسالان پدید می‌آورد. این داستان کودکان را وادار به فکر کردن و صحبت کردن درباره دوستی‌های جدید می‌کند و اینکه دوستی‌ها چطور شکل می‌گیرند، چطور می‌شود دوستی با دیگران را حفظ کرد و نیز چه چیزهایی در دوستی با همسالان و ارتباط با دیگران از اهمیت برخوردار است. براساس این پاسخ‌ها، سلمان (۱۹۸۱) چهار مرحله را در دوستی‌های کودکان به ما می‌شناساند:

مرحله ۱	زیر ۶ سال
مرحله ۲	۷-۹ سالگی
مرحله ۳	۹-۱۲ سالگی
مرحله ۴	۱۲ سالگی و بالاتر

مراحل دوستی از نظر سلمان، ۱۹۸۱

● دوستی‌ها در ۶ سالگی و سال‌های پایین‌تر، براساس عوامل فیزیکی و جغرافیای محل زندگی صورت می‌گیرند. این دوستی‌ها به نوعی براساس خودمحوری کودکان شکل می‌گیرند، و کودکان شناخت و درکی از چشم‌انداز دوستی با دیگران ندارند.

● دوستی‌های مرحله ۲، یعنی ۹-۷ سالگی، براساس آگاهی و تعامل با دیگران و نیز احساسات حاصل از ارتباط با دیگران پدید می‌آیند. این نوع از رفاقت‌ها براساس اعمال اجتماعی و ارزیابی حاصل از ارتباط با همسالان و دیگران شکل می‌گیرند.

● در مرحله سوم، یعنی ۱۲-۹ سالگی، دوستی‌های کودکان براساس داد و ستد خالصانه شکل می‌گیرد و دوستان کسانی هستند که به یکدیگر کمک می‌کنند. همچنین ارزیابی‌های دوجانبه از اعمال یکدیگر رخ می‌دهد و به عبارت بهتر مفهوم اعتماد و اطمینان در دوستی‌ها ظاهر می‌شود.

● در مرحله چهارم و سنین بالاتر، دوستی‌ها پایدار و محکم می‌شوند. روابط با دیگران و همسالان براساس اعتماد و اطمینان ادامه می‌یابد. کودکان می‌توانند روابط را از زاویه فرد سوم نیز بنگرند و به عبارت بهتر، زاویه دید دیگران و ارزیابی آنان از ارتباطات اهمیت پیدا می‌کند. محققان بر این باورند که تغییرات رشدی کودکان بر کیفیت و کمیت دوست‌یابی تأثیرگذار است اما توانایی در نظر گرفتن چشم‌انداز و دید فرد دیگر از عوامل کلیدی در دوستی‌هاست.

برای مثال، شواهدی وجود دارد که کودکان کوچک‌تر درباره مقررات در دوستی با دیگران و انتظارات از دوست و دوستی با دیگران قدری اطلاع پیدا می‌کنند ولی نمی‌توانند آن‌ها را به درستی بیان کنند ولی کودکان بزرگ‌تر بهتر می‌توانند از نوع ارتباطات و دوستی‌ها و انتظار در دوستی‌ها به وضوح و براساس خواسته‌های خود صحبت کنند. مسائل فرهنگی و جنسیت نیز در دوستی‌ها دخالت دارد که البته موضوع این مقاله نیست. گفتنی است که ارتباطات با همسالان در چارچوب مقررات و قواعد فرهنگی در همه‌جا زبنده و جاذب است و دوستی‌های پایدار و بر پایه اعتماد و دوستی‌هایی هستند که کودکان از سنین پایین‌تر و به موازات اطلاع از خانواده و

اولیاء شکل می‌گیرند. دوست خوب نعمتی است که نباید از آن غافل شد. مدارس و مراکز آموزشی باید دربارهٔ مراحل دوست‌یابی و خصوصیات رشدی کودکان برای ایجاد ارتباط سالم و متناسب فرهنگی با خانواده‌ها و نیز کودکان بحث کنند و آگاهی‌های لازم را برای ایجاد روابط حسنه و محبت‌آمیز کودکان با یکدیگر در مدارس و محیط‌های بیرون به آن‌ها بدهند. به علاوه، دوستی را برایشان معنی کنند و رقابت‌های ناسالم، تفرقه‌افکنی و دشمنی را از همان سال‌های پایه تعریف کنند یا محاسن دوستی‌های صمیمانه، و رفاقت‌های آگاهانه و توأم با دانایی و سرشار از زیبایی در ذهن و فکر کودکان جا بیفتد.

البته گاه تعارض و ناامنی و نیز رقابت و شک و تردیدها در مراحل مختلف دوستی کودکان پدید می‌آید که چاره‌ناپذیر است اما چنین پیچیدگی‌هایی با وجود یک الگو و سرمشق و کسب اطلاعات از راه‌های گوناگون مثل شنیدن داستان‌های خوب دربارهٔ دوستان شفیق و مزایای داشتن دوست از طریق مشاوره‌های خانوادگی و ارتباط با افراد خوش‌فکر و مثبت همیشه می‌تواند تسهیل گردد. به شیوه‌ای که جنبه‌های شناختی ارتباط با دیگران با غفلت کردن و دوری از جنبه‌های عاطفی صرف مورد تشویق قرار گیرد.

در پایان، به‌عنوان یک آموزگار کودکان سنین ابتدایی، شاهد دوستی‌های سالم و صمیمی و نیز رقابت‌های ناسالم در ارتباط کودکان با یکدیگر به‌ویژه بر سر نمره و یا مسائل خانوادگی، وسایل شخصی و یا دخالت فرد سوم در ارتباطات کودکان بوده‌ام و همواره در جهت تسهیل ارتباط کودکان با یکدیگر و تشویق آنان به مزایای داشتن دوست خوب از طریق کتاب‌خوانی، اجرای نمایش خلاق، شعرخوانی و بیان خاطره‌های شیرین از دوستی‌های پایدار و به‌وجود آوردن روحیهٔ تعاون و همکاری، محیط آموزش را برای آنان زیباتر و راحت‌تر کرده‌ام.